

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2020

Robert Malík

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Migrace a reemigrace z romské osady

do Velké Británie

Robert Malík

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

**Migrace a reemigrace z romské osady do
Velké Británie**

Robert Malík

Vedoucí práce:

Mgr. Ladislav Toušek, PhD.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

Robert Malík

Poděkování:

Rád bych na tomto místě poděkoval vedoucímu bakalářské práce Mgr. Ladislavu Touškovi, PhD., za jeho rady a čas, který mi věnoval při řešení této práce. V neposlední řadě také děkuji všem respondentům a obyvatelům letanovské osady, speciálně Jarovi.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKO-KONCEPTUÁLNÍ APARÁT	3
	2.1 Základní vymezení pojmů	3
	2.2 Migrační teorie	5
	2.2.1 Teorie migračních sítí	7
	2.2.2 Transnacionalismus, transnacionální migrace	9
	2.3 Symbolický kapitál a symbolické násilí.....	10
3	METODOLOGIE	12
	3.1 Metody konstrukce dat.....	12
	3.2 Výběr informátorů	15
	3.3 Etika výzkumu	16
4	HISTORIE ROMSKÉ OSADY LETANOVCE	17
	4.1 Původní osada	18
	4.2 První stěhování – Pod Letanovským mlýnem.....	18
	4.3 Druhé stěhování – osada Strelník	20
	4.4 Migrační lokalita Sheffield.....	21
5	ANALYTICKÁ ČÁST	23
	5.1 Motivy migrace.....	23
	5.1.1 Pohled Letanovské majority	27
	5.2 Fáze migrace	27

5.3 Život tam a tady.....	29
5.4 Motivy reemigrace	30
5.4.1 Brexit	31
6 ZÁVĚR	33
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	35
8 RESUMÉ	37
9 PŘÍLOHY.....	38

1 ÚVOD

Půvab spišské krajiny a zájem o etnické menšiny mne v roce 2016 poprvé zavedl do východoslovenské obce Letanovce, resp. do její romské osady. Čekalo tam na mě něco nového, nečekaného, objevil jsem své Trobriandské ostrovy. Napadlo mne, že se pokusím tento jiný svět, tolik odlišný od světa, ve kterém žiji, v mezích možností prozkoumat a poznat. Od té doby do lokality vždy alespoň dvakrát ročně na několik dní či týdnů jezdím a zároveň se mi tam podařilo vytvořit zázemí, kam se mohu bez obav a rád vracet. Skrze své kontakty zahrnující všechny důležité aspekty místní společnosti (fara, církevní škola, turistický klub, hospoda a samotná romská osada) se mi snad poštěstilo nahlédnout na problematiku romské osady v širší perspektivě.

V této práci se budu věnovat jednomu z fenoménů romské osady, dynamickému procesu pohybu místních obyvatel směrem do Velké Británie a zase zpět. Chtěl jsem zjistit, co tyto lidi vede k opuštění relativně uzavřeného prostoru romské osady, co je k tomu motivuje, jaké jsou zásadní důvody tohoto poměrně závažného životního rozhodnutí. Následně mě zajímalo, co je motivuje k tomu se do osady vrátit zpět a jaké všechny faktory musím při promýšlení této problematiky vzít v potaz. V neposlední řadě jsem v průběhu času do svého zkoumání musel zahrnout i problematiku brexitu, která se pro místní aktéry začala stávat dominantním tématem a během posledních měsíců se etablovala jako jedna z určujících proměnných této komplikované mozaiky.

Jinými slovy řečeno, cílem této bakalářské práce je popsat a analyzovat, jak migrace a reemigrace u letanovských Romů probíhá, jaké má fáze a zdali můžeme v určitém okamžiku hovořit o tomto procesu jako o ukončeném. Také mne bude zajímat, jestli jsou tyto migrační pohyby nové, nebo jestli mají eventuálně svůj předobraz v minulosti a případně, jaký vliv má na všechny participující aktéry nastupující brexit.

V teoretické části práce představím různé migrační teorie a koncept transnacionalismu, který z těchto teorií organicky vyrůstá. Dále neopominu Bourdieovu teorii symbolického násilí, skrze kterou se pokusím důvody migrace pochopit. To vše doplním popisem současného stavu a historickou exkurzí do zkoumané lokality, tj. romské osady Letanovce.

Na závěr shrnuji výsledky výzkumu a kladu si otázku, zdali jsou výše uvedené teorie a koncepty migračních dynamik letanovských Romů použitelné pro lepší pochopení těchto pochodů.

2 TEORETICKO-KONCEPTUÁLNÍ APARÁT

V této kapitole v krátkosti zmíním několik základních pojmů a teorií, se kterými budu v práci pracovat. Jedná se o pojmy Rom, Cigán, romská osada, migrační teorie, transnacionalismus a symbolické násilí.

2.1 Základní vymezení pojmů

V celé práci používám termín Rom (Romové), namísto Cigán (Cikán), Cigáni (Cikáni). Činím tak z důvodů větší přehlednosti, jelikož se budu pohybovat v delší časové perspektivě a používání několika označení by mohlo být matoucí a nepřehledné. Druhým a neméně důležitým důvodem je respekt k mým informátorům, kteří sami sebe označují za Romy a dle mých zkušeností z terénu toto označení od neromů preferují. Rozcháším se tady s názorem (Jakoubek, 2004, s. 65), že „v případě romských osad je nezpochybnitelnou skutečností, že v současnosti tito lidé (až na pár excentriků) k označení sebe samých termín ‚Rom‘ nepoužívají, lépe řečeno, nepoužívají ho k vlastní identifikaci ve slovenštině nebo češtině“.

Obyvatelé mnou sledované osady patří do skupiny usedlých Romů, žijících v lokalitě minimálně od druhé poloviny 19. století (Jurová, 2008, s. 181), a kteří bývají označováni jako Rumungři (Rumungre, Rumungri), přičemž Rumungri znamená „původní“ či „místní“ Cikán a je odvozeno z Rom (Cikán) a Ungri (Hungarian, tj. uherský)“ (Jakoubek et al. 2009, s. 127). Nestorka československé romistiky M. Hübschmannová (1995, s. 20-21) uvádí: „Ještě před padesáti lety bylo možné od starých Romů slyšet: ‚*Aman sam serbika Roma*‘, jsme srbští Romové. Srbskou historii si však už nikdo nepamatoval, neuchovala se ani v rodové paměti, přežívala jenom v blíže určujícím přívlastku, jehož etymologie byla mnohým nedešifrovatelná“.

Co se jazyka týká, letanovští Romové ke komunikaci mezi sebou primárně používají romštinu, a to ve východoslovenském dialektu, který je „nejvíce rozšířený, hovoří jím téměř 80 % Romů“ (Davidová, 1995, s. 18).

Drtivá většina z nich je bilingvní, v komunikaci s okolím, ve školách a na úřadech běžně používají slovenštinu. V migračních lokalitách potom v mezích možností používají místní jazyk, tj. v České republice češtinu a ve Velké Británii angličtinu.

Většina současných prací operujících s pojmy Rom a romství vychází z toho, jak poukazuje např. Hirt (2002), že se jedná o „ohraničenou pospolitost s jednotnou a svébytnou kulturou, v níž se kolektivní identita i povaha sociálních vztahů odehrává primárně na bázi primordiální etnicity“ (tamtéž s. 79). Například C. Nečas (2002, s. 4), český historik specializující se na dějiny Romů, uvádí: „Etnická skupina Romů je vymezena systémem neoddelitelně prostoupených odlišností: a) determinací sociálně politickou, tj. rozvrstvením skupiny ve společenské struktuře a jejím postavením ve větším celku, b) determinací etnokulturní, která se projevuje ve svébytných dimenzích jazyka, tradic, komunitního život a soudržnosti, c) determinací historickou, tj. postupným rozvojem skupiny v čase a prostoru“.

Historička a etnografka E. Davidová (1995, s. 18), jedna ze zakladatelek české romistiky, má za to, že: „Za etnickou kulturu je obvykle považován svébytný etnický, skupinový, národnostní nebo národní ráz kultury projevující se ve specifice tzv. materiální a duchovní kultury. Na jedné straně jsou to tradiční i současná měnící se specifika v komplexu způsobu života a kultury Romů; na straně druhé mezi základní etnické znaky patří tzv. etnické vědomí, vědomí sounáležitosti a naopak etnické odlišnosti od ne-Romů, vědomí společného původu, etnická identita a hlavně vztah a identifikace se svým romstvím“.

Já se v této práci hlásím k antropologickému konceptu kultury (Murdock, 1965, s. 80), kdy: „Kultura je naučená. Kultura není instinktivní, vrozená či přenášená biologicky, nýbrž skládá se ze zvyků a obyčejů – tj. z naučených návyků reagovat získaných každým jedincem během jeho životní zkušenosti po narození.“

V kontextu výše zmíněného tentokrát přebírám Jakoubkův (2008, s. 693) názor, že: „Romem, resp. nositelem romské kultury je ten (a pouze ten), kdo sdílí specifický způsob života v daných útvarech praktikovaný. Primárně je tedy specifická (romská) kultura lokalizovaná v jí odpovídajících prostorových útvarech obývaných ‚jejími‘ nositeli“. Z této perspektivy je romská osada Letanovce daným útvarem, kde je lokalizována romská kultura a její obyvatelé, včetně mých informátorů, jsou nositeli romské kultury.

Místem mého výzkumu, jak už bylo řečeno, je romská osada, kterou Vaňura (2008, s. 105) definuje jako „kumulované venkovské momentální bydliště jedné či více romských rozšířených rodin, které jsou více či méně prostorově i sociálně izolované od ostatních obyvatel obce, na nichž jsou však ekonomicky závislí“. Stejný autor dále upřesňuje: „Kumulovanost nemusí v tomto případě znamenat desítky obydlí či rodin, ale třeba i dva tři domky (...), kde žije rozšířená rodina (...), existence ve venkovském prostředí potom odlišuje osadu od městských kumulovaných sídlišť romských ulic a čtvrtí – tzv. ghett“.

Romské osady patří mezi jeden z nejcharakterističtějších a nejviditelnějších projevů romské kultury na východním Slovensku, pro svůj specifický způsob bydlení a vůbec obývání prostoru a pobytu ve světě (Vaňura 2008). Při cestování po Spiši, nebo východním Slovensku jako takovém, lze na romské osady narazit prakticky všude.

V okrese Spišská Nová Ves samotném žilo v roce 2019 celkem 89 779 obyvatel, přičemž z toho bylo 23 412 Romů, z nichž 41 % žilo v koncentracích na okraji obce a 32 % v prostorově izolované romské osadě (Atlas rómskych komunit, 2019).

2.2 Migrační teorie

K označení toho, co to vlastně migrace je, si pomohu definicí Z. Uherka (2016, s. 7): „Pojem migrace lze v češtině vystihnout též slovem *stěhování*.“

Jedná se o pohyb v prostoru za účelem změny místa pobytu. Tento pohyb může být zamýšlen jako dočasný, nebo jako trvalý, může být chápán jako pozitivní změna, nebo jako vynucené rozhodnutí, může se dokonce realizovat jako transfer člověka proti jeho vůli, kdy je tělo přemístěno bez jeho vlastní aktivity na jiné místo.“ Samozřejmě ne každý pohyb člověka se dá označit za migraci, z této definice vypadávají například „pendleři“, pastoralisté i krátkodobé návštěvy. Alternativní definici potom Z. Uherek (2005, s. 258) nabízí takto: „Migrace je permanentně jednou ze společenských strategií k získávání obživy a energií, vyrovnávání se s nepříznivými přírodními vlivy, řešení společenských konfliktů a dosahování inovací“. Migrace tedy není nic nového nebo unikátního, s čím by nebyla v historické perspektivě naše společnost konfrontována. Byla a je zkoumána skrze rozličné teorie, které začaly vznikat zhruba od druhé poloviny 19. století.

Za ty významné můžeme chronologicky považovat například *neoklasickou teorii migrace*, jejímž proponentem byl E. G. Ravenstein (1885), a která dle Z. Uherka (2016, s. 33) „ekonomiku vnímá jako samoregulující mechanismus řídicí se nabídkou a poptávkou, kde technologický pokrok, nabídka a poptávka způsobuje i pohyb pracovních sil“. Slabinou této teorie je absence širšího pohledu, např. letanovští Romové nemigrují jako jednotlivci hledající lepší výdělek, jejich motivy jsou mnohem širší a komplexnější, což v tomto případě není zohledňováno.

Další, v publikacích (Uherek, 2016) často zmiňovanou teorií, je *push and pull*, která se primárně zabývá důvody migrace a chápe, že ty se v průběhu času mění. Právě zmiňovaný Z. Uherek uvádí, že tato teorie: „Vychází z toho, že pokud známe důvody, proč lidé migrují, a podmínky ve zdrojových a cílových destinacích, pochopíme též, kdy a kam lidé budou migrovat,“ a na otázku, proč lidé migrují, vcelku prostě odpovídá, „protože migranty něco z místa, kde žijí, vypuzuje a něco je naopak do místa, kam migrují, přitahuje“ (tamtéž).

Důležitým proponentem této teorie byl E. Lee (Lee, 1965). Jeho teorii mohu na mnou promyšlenou migraci letanovských Romů aplikovat, jelikož bezpochyby určité síly působí jako faktor push, ať už to je sociální ostrakizace nebo nemožnost ekonomického uplatnění. A zároveň působí i faktory pull, jako je často idealizované nerasistické prostředí Velké Británie nebo příslib ekonomického vzestupu.

Slabinou této teorie může být z dnešního pohledu kladení přílišného důrazu na práci s analytickými kategoriemi, aniž by nechala promluvit migranta samotného. A ač je schopná poměrně jasně pojmenovat jednotlivé faktory migrace, vysvětlit jejich konkrétní dopad už dokáže problematičtěji.

Migrační teorie dvojího trhu vychází z úvahy, „že vyspělé ekonomiky potřebují imigraci, aby zaplnily pracovní místa na svém trhu práce, o které není zájem“ (Uherek, 2016). Hybatelem migračních toků je v tomto případě spíše cílová země, potřebující pro svou ekonomiku levnou pracovní sílu, než migrant jako takový. Ten však v příznivé situaci využije příležitosti, stejně jako mnou zkoumaná skupina letanovských Romů, kde takový impuls způsobili příbuzní rodiny mých informátorů, kteří si v migrační lokalitě otevřeli uklízecí firmu, jelikož místní o tuto práci neměli zájem. Postupem času se k této rodině přidávali další a další a začali vytvářet migrační sítě, na jejichž základě stojí teorie následující.

2.2.1 Teorie migračních sítí

Koncept sociálních sítí původně aplikovali členové manchesterské školy a Rhodes-Livingstonova institutu na studium migrace z venkovských oblastí do měst v oblasti středoafriického tzv. měděného pásu. Poukazovali na význam rodiny a přátel v nově vznikajících osadách, popisovali, jak byly existující sítě sociálních vazeb v novém prostředí udržovány a využívány. Tento přístup znamenal posun od používání zjednodušujícího pojmu modernizace na realističtější analýzu sociálních a ekonomických

souvislostí, v nichž migrace probíhala. (The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology, 2010, s. 469).

Teorie migračních sítí akcentuje v migračním procesu význam mezilidských vztahů, přičemž základním předpokladem jsou silné neformální osobní a rodinné vazby v cílové destinaci. Zmíněná teorie „především učí, že migrační sítě nejsou jen prostředkem, ale též příčinou migrace (důvod slučování rodin nebo stesk po známých nebo příbuzných je jednou z nejfrekventovanějších příčin migrace)“ (Uherek, 2016, s. 39).

Díky těmto velmi silným rodinným vazbám lze teorii migračních sítí v poměrně velké míře aplikovat na mnou studovanou problematiku. Rodina a rodinné vztahy jsou pro romskou komunitu zásadní. V letanovské osadě je rodina základní jednotkou, vše se odehrává v jejím rámci. Jakoubek (2003, s. 22) k tomu uvádí: „Rodina je klenbou a matricí sociálního systému romských osad, ona tvoří základní, hierarchicky nejnižší a zároveň nejvýraznější položku v souboru kolektivních identit obyvatele romské osady“.

Často se stává, že letanovští Romové do Velké Británie jezdí díky tomu, protože mají v cílové lokalitě své kontakty, které jim následně umožní snadněji se uchytit, získat práci, nebo se zorientovat v systému státní podpory. Bez tohoto propojení by pro nově příchozí bylo velmi komplikované se v migrační lokalitě nějakým způsobem uchytit.

Vztah rodiny a širšího příbuzenstva, tj. v tomto případě migračních sítí, hraje v procesu migrace letanovských Romů zásadní roli, díky těmto intenzivním kontaktům nezůstává u individuálních migrací, ale prakticky pokaždé se migrace jednotlivce nakonec týká celé rodiny – a to i ve smyslu fyzického přesunu.

Ne všechny zmíněné teorie se dají na migrační trajektorie letanovských Romů aplikovat, některé jsou v tomto kontextu v současnosti nepoužitelné, jiné jsou použitelné jen částečně. Zároveň žádná z nich

nemá ambici být tou jedinou správnou a vysvětlující. Přesto se teorie *migračních sítí*, jejímž prizmatem jsou migrační pohyby letanovských Romů díky svým rodinným vazbám, zdá být tou nejuchopitelnější.

2.2.2 Transnacionalismus, transnacionální migrace

Propojení původní a nové destinace tematizuje *koncept transnacionalismu* nebo *transnacionálního sociálního pole*. Zabývá se konkrétně studiem vazeb imigrantů na země původu na různých úrovních. Jak s trochou nadsázky uvádí P. Webnerová (2004, s. 896), „transmigrant je migrant, který cestuje tam a zpět mezi Západem a zbytkem“¹. To je v mém výzkumu situace poměrně přesně pasující na letanovské Romy, kteří pendlují v dynamickém migračním pohybu tam a zpět mezi zdrojovou a cílovou lokalitou.

Čím je studium transnacionalismu pro zkoumání letanovských Romů přínosné, je to, že se zabývá jak zdrojovou, tak cílovou lokalitou, ale i vzájemnými vazbami všech zúčastněných aktérů. U. Hannerz (1998, s. 240) k tomu uvádí: „Transnacionálně – antropologický výzkum znamená, dělat výzkum na obou, respektive na všech koncích sociální vazby“. D. Henig (2007, s. 97) k tomu dodává: „Dosavadní výzkumná praxe tuto provázanost často opomíjela. Stávající migrační teorie automaticky počítaly s tím, že příchodem do nové země ztratí migrant vazby na zemi původu“.

Další z teoretiků transnacionalismu, A. Appadurai (1996, s. 32) se ke stávajícím migračním teoriím vymezuje takto: „Nová globální kulturní ekonomie nemůže být chápána v existujících termínech a modelech centrum-periferie, ani redukována na jednoduché modely migrační teorie tzv. Push – Pull faktorů, či volby mezi nabídkou – poptávkou“.

S. Vetrovec (1999, s. 497), další z řady citovaných teoretiků, transnacionalismu dává výše uvedené do kontextu vnímání vlastní identity,

¹ Vlastní překlad.

kým tedy migrant nakonec je, resp. kým se stává: „Život transmigrantů je životem tady i tam a jako takový s sebou nese otázky o vlastní situovanosti. Je to vědomí multi – lokality stimulující touhu spojit sebe s druhými, tady i tam, kteří sdílejí stejné cesty a kořeny“.

C. Szaló (2007, s. 28) v tomto kontextu představuje K. Gardnerovou, kterou spíše zajímá to, jakým způsobem si ti, kteří nemigrovali a zůstali doma, představují migrační lokalitu. Co si o ní vysnívají, co si do ní projektují a jakým způsobem tyto představy přispívají k migrační dynamice, „zajímá se o to, jak jsou tato cizí místa představována, jak se z nich stávají metafory moci. Jednoduše řečeno, pro ty, kdo zůstali doma (...), je jedinec cizina oním místem, kde se nachází ekonomická moc a možnost změny života“.

Zrovna tak je v představách letanovských Romů migrace do Velké Británie tím místem, kde se nachází ekonomická moc a možnost životní změny. Zůstat v osadě znamená stagnaci a pasivitu, oproti variantě migrovat a něco se svým životem udělat.

Tak jako teorie migračních sítí nejlépe vysvětluje „snadnost“ přesunů letanovských Romů z domovského prostředí, tak vnímání transnacionality umožňuje v cílové lokalitě zůstat a cítit se jako doma, tj. vlastně negovat přesun. Jsem doma tam, kde mám svoji rodinu, kde se skrze sociální vazby etabluji a znovu ustanovuji. A zároveň snadnost přesunů snímá z tohoto aktu pocit definitivnosti, v rámci transnacionální otevřené Evropy se můžete přesouvat podle libosti – a domov s vámi.²

2.3 Symbolický kapitál a symbolické násilí

Podle P. Bourdieua (2000, s. 34-35) dochází k symbolickému násilí tehdy, „jestliže ovládaný nemůže jinak, než vládnoucího (a tedy nadvládu) uznávat k reflektování vztahu mezi sebou a jím, disponuje pouze nástroji poznání, které s ním má společné a které nejsou ničím jiným než

² Až do momentu, kdy byl brexit vnímám jako zásadní faktor a překážka.

osvojenou formou vztahu nadvlády, a ukazují proto tento vztah jako přirozený; nebo, řečeno jinak, jestliže schémata, skrze něž nahlíží a hodnotí jak sebe, tak ty, kdo vládou (nahore/dole, maskulinum/femininum, bílý/černý atd.) vyplývají z osvojeného, a tím naturalizovaného klasifikování, jehož plodem je i jeho vlastní sociální bytí“.

Romové z osady jsou mimo osadu menšinou, která nesplňuje požadavky a očekávání majority. A jejich očekávání a požadavky nemohou být naplňovány, jelikož nemají dostatečný sociální, ekonomický ani kulturní kapitál na to, aby je mohli artikulovat. Pokud promyslím výše uvedený Bourdieův citát a budu ho parafrázovat, *„nemůže tomu být jinak“*.

Jak se dostat z této situace může být pro Romy z osady buď změna status quo, tj. komplexní změna všech vztahů a jejich vnímání, což je nereálné, resp. nereálné v horizontu žitého života. Alternativou může být migrace někam, kde se z těchto komplexních vztahů vymaní, přeruší je. Někam, kde na nich nebude pácháno *symbolické násilí*.

V tomto kontextu jsou často zmiňovaným důvodem migrace děti, resp. touha po jejich lepším životě a vzdělání. Je to touha po *symbolickém kapitálu*, po tom, aby se dětem dostalo adekvátního vzdělání a mohly do života vstoupit bez handicapu, který by je na Slovensku bezesporu čekal. Aby do života vstoupily se symbolickým kapitálem a bez každodenního symbolického násilí jak vědomého, tak nevědomého.

3 METODOLOGIE

3.1 Metody konstrukce dat

Sběr dat je založen na terénní práci, kterou jsem v osadě prováděl metodou návratového výzkumu mezi lety 2016-2020. Vychází z analýzy vlastního zúčastněného pozorování, které bylo klíčovou částí mého výzkumu, ale i z analýzy komunikace na tzv. sociálních sítích, která byla důležitá pro získání informací z cílové migrační lokality, kam jsem se bohužel v rámci tohoto výzkumu již nedostal.

Základním předpokladem pro nabytí jakýchkoliv relevantních dat pro mne bylo získání informátora, v ideálním případě informátora klíčového, tj. někoho, kdo mi bude v lokalitě jak průvodcem, tak zdrojem důvěryhodných informací. To se ovšem snadno řekne, ale realita první návštěvy osady měla k získání klíčového informátora poměrně dost daleko, reagovaly na mne tak maximálně děti. A tak to probíhalo i několik dalších návštěv.

Avšak během prvního roku mých vytrvalých návštěv v osadě postupně vykryštovalo přátelství s Jarem³. Jaro je majitel jednoho ze dvou skromných obchodů v osadě (technicky to jsou velké přepravní kontejnery upravené na obchod s pultovým prodejem). Byla to až známost s ním, která mi otevřela prostor k poznání prakticky všech obyvatel osady.

Ti se totiž v nikdy nekončícím proudu během celého dne sunou do jeho obchodu pro všemožné nákupy, ale hlavně je pro ně toto místo jedním ze základních (spolu s návštěvami v rodinách) míst permanentního setkávání, posedávání a klábosení. V osadě moc takových společných míst není.

Tím, že všichni věděli, kam patřím (tedy k Jarovi), měl jsem dobrou pozici pro zúčastněné pozorování. To se může zdát v rozporu s tím, že v osadě jsou sociální sítě prakticky uzavřené, neprostopupné. Ovšem i

³ Jména aktérů a informátorů jsou změněná.

v osadě se nakupovat musí, a tak je prostor okolo obchodu místem, kde jdou osobní, rodinné i příbuzenské animozity stranou. Pokud interakce probíhala v tomto sociálními vazbami nezatíženém prostoru, mohl jsem mluvit s kýmkoliv, aniž bych tyto křehké vazby narušil, a jejichž provázanost mi i přes snahu o porozumění občas unikala.

To samé platilo i pro situaci, kdy si Jarova rodina vytáhla před dům hudební aparaturu a spustila improvizované hudební představení, *bašavel*⁴. V ten okamžik se k zábavě připojila půlka osady a stejně jako při nakupování v obchodu, šla nevraživost stranou.

Osada je pro mne poměrně nepřehledně rozdělena na zhruba dvě poloviny. Jedna část se s širší Jarovou rodinou přátelí, a ta druhá spíše nepřátelí. Co se té druhé poloviny osady týká, ta se zábavy neúčastnila (provozovala dokonce i vlastní *bašavel*) a nakupovat chodila do druhého obchodu. Moji informátoři se na ně dívali s velkým despektem a je třeba dodat, že tomu bylo i naopak. Můj kontakt s druhou polovinou osady byl tedy minimální a adekvátně tomu jsou i mnou získané informace limitované.

Dalším zdrojem informací a dat mi byla místní církevní základní škola, kde se mi při desítkách neformálních sezení s učitelským sborem podařilo získat spoustu relevantních informací, včetně těch o počtu i vývoji migrace žáků.

Terénní pracovnice místního komunitního centra, poskytující Romům z osady sociální poradenství a asistenční sociální služby, doplňovaly informační mozaiku cennými postřehy. Mimo jiné jsou to právě ony, kdo s nimi řeší migrační agendu, tj. hlavně pomoc při návratu, který bývá z administrativního hlediska komplikovaný. Tyto pracovnice mají svoji kancelář přímo v osadě, kde jsem je navštívil.

⁴ V regionu je to synonymum pro zábavu, *te bašavel* také romsky znamená hrát na hudební nástroj.

V neposlední řadě jsem do této mozaiky pohledů a názorů zařadil i *vox populi*, osazenstvo dvou místních restauračních zařízení, které jsem v rámci svého výzkumu pravidelně navštěvoval a v neformálních rozhovorech získával alternativní vhled do problematiky.

Základnu a místo, kde jsem mohl vždy v klidu přespát a odpočinout si, tvořila místní fara. Přátelství s místním farářem, který má ve vesnici přirozeně velkou autoritu, mi když ne otvíralo dveře, tak minimálně vyvolávalo zájem jak obyvatel obce, tak osady. Otázka po tom, jestli opravdu spím u *pána farára*, fascinovala jak obyvatele obce, tak osady a byla tím, co prolamovalo počáteční bariéry ostychu/neznáma.

Získané informace jsem zpracovával ve formě poznámek a reflexí do terénního deníku. Pro zachování přirozenosti komunikace, která pro mne byla klíčová, jsem si poznámky nedělal přímo v osadě, ale vždy až při návratu. I z tohoto důvodu jsem už v počátcích zavrhl pořizování audio nahrávek. Pokud jsem v osadě zůstával přes noc, poznámky jsem si udělal až následující den.

Tento systém měl výhodu v tom, že se mi podařilo nebýt moc nápadný. Vysedávat před obchodem, klábosit a pít pivo umím zrovna tak jako místní. Časem jsem se tedy stal víceméně neviditelným inventářem obchodu. Zpočátku, kdy jsem si snažil dělat zápisky a cíleně se vyptávat, cítil jsem se nepatřičně, musel jsem neustále čelit otázkám, co si neustále zapisuji. Moje upřímné a přímé odpovědi se nezdály dostačující a nevnášely do situace jasno.

Rozhodl jsem se tedy na zápisky rezignovat, splynout a jen *zúčastněně pozorovat*. Mělo to samozřejmě nevýhodu v tom, že jsem byl odkázaný na paměť, a je mi jasné, že ne všechny citace budou přesné. Jsem si vědom tohoto nedostatku, ale po zvážení pro a proti se mi moje strategie zdála správná. S rodinou Jara jsem navázal blízký vztah a mám pocit, že se mnou sdíleli své pocity a myšlenky, které jsem se formou citací pokusil zprostředkovat.

Dalším limitem mého výzkumu byla samotná metoda „snowball“, kdy se ke mně primárně dostávaly názory a informace hlavně od rodiny mého klíčového informátora Jara a ostatní názory a informace byly upozadovány.⁵

Co se týká sběru dat z cílové lokality, anglického Sheffieldu, byl jsem přes Skype v občasném kontaktu s Martinem, který mi poskytl vhled do života komunity v cílové lokalitě. Několikrát jsme se také potkali v osadě při jeho občasných návštěvách rodičů. To bylo vždy spojeno s velkou slávou a propojování migračních sítí tady nabývalo v podobě dáreků své fyzické podoby.

3.2 Výběr informátorů

Jara jsem tedy poznal spíše shodou okolností než cíleně, každopádně to byl on a jeho širší rodina, kdo mi otevřeli dveře poznávání pro mě do té doby neznámého prostředí. Během dalších měsíců jsem se v rámci širší rodiny více sblížil s dalšími čtyřmi muži, s Karolem, Markem, Radem a Martinem, jejichž informace se staly páteří mého výzkumu a budou to oni, koho budu nejčastěji citovat. Martin odjel během výzkumu do Sheffieldu, a tak kontakt s ním probíhal spíše sporadicky přes sociální sítě. Všichni výše uvedení byli buď Jarovi švagři, nebo zeťové.

Jako zdroj informací také nemohu opomenout již zmíněný nikdy nekončící proud návštěvníků obchodu, z jejichž neustálé výměny názorů vznikal také jeden z pilířů mé znalosti zkoumaného prostředí. Byli to většinou muži, kteří se během řeči (mimo jiné) podělili o své zkušenosti nebo názory na migraci a reemigraci z osady. A samozřejmě nemohu nezmínit velmi přátelské děti, které k mému pobytu v osadě neodmyslitelně patřily a hlavně na počátku mne bez přestání následovaly, kamkoliv jsem se hnul, a vlastně díky nim jsem se dostal „dovnitř“ osady.

⁵ Viz rozdělení osady.

3.3 Etika výzkumu

Všechny své informátory a respondenty jsem v okamžiku, když jsem se rozhodl, že budu psát tuto práci, se svým záměrem seznámil a průběžně je o své práci informoval. Upřímně řečeno si nejsem jistý, že jsem jim dokázal přesně vysvětlit, o co mi jde, jaký je můj záměr nebo jaká je vůbec povaha mé práce. Ale po celou dobu jsem věděl a měl na vědomí, že v žádném případě nechci lidem z osady uškodit, byl jsem vždy otevřený a ochotný cokoliv vysvětlit, případně akceptovat požadavky svých informátorů nebo obecně obyvatel osady. Svoji práci jsem jim samozřejmě nabídl k přečtení a autorizaci, to bylo ovšem se smíchem odmítnuto.

Obecně jsem měl na paměti Etický kodex České asociace pro sociální antropologii (CASA), který vychází z Etického kodexu výzkumných pracovníků Akademie věd České republiky.

Dále jsem si také vědom určitého zkreslení svého výzkumu z genderové perspektivy, jelikož prakticky všechny rozhovory jsem vedl s muži, naslouchal jsem mužům a žil jejich svět. Život v romské osadě je genderově rozdělený, muži a ženy dělají rozdílné práce, žijí jiný sociální život. A tak obsáhnout pro mě jako muže – cizince i svět ženský a spojit je v jeden komplexní celek bylo nepřekonatelným problémem, na který jsem už v počátku výzkumu rezignoval. Jsem ti tedy vědom tohoto nedostatku a je potřeba mít ho při čtení této práce na vědomí.

4 HISTORIE ROMSKÉ OSADY LETANOVCE

Letanovce jsou obcí v okrese Spišská Nová Ves, okresu s jednou z nejvyšších hustot zastoupení romské populace v Košickém kraji, i na Slovensku (Atlas rómskych komunit, 2019). V roce 2019 měla obec celkem 2 280 obyvatel (tamtéž), z čehož bylo 1 024 (tj. 45% obyvatel) Romů žijících v osadě (tamtéž). V obci je jeden katolický kostel, fara, tři obchody a dvě hospody, katolická základní škola a zvláštní škola. V intravilánu obce se nenachází žádná vyloučená lokalita obývaná Romy. Majorita s Romy do styku moc nepřichází, jelikož v kostele na mších nejsou Romové vítáni,⁶ to samé platí i pro hospody, kde v jedné mají vyhrazený prostor venku na verandě⁷ a v druhé byl ještě do nedávna⁸ vyžadován od Romů ke vstupu „členský průkaz“. Jiné příležitosti k setkávání prakticky neexistují.⁹

Společenský život probíhá odděleně. Majorita pořádá své společenské akce, např. fotbalové turnaje, turistické pochody a v hospodě obsazuje vnitřní prostory. Romové, jejichž prakticky celý společenský a sociální život se odehrává v osadě, se života v obci neúčastní, maximálně zajdou do hospody, kde je jim přidělen venkovní prostor, veranda.

Jediným místem, kde se Romové a majorita setkávají, zůstává místní církevní základní škola. Mezi žáky tady už v současnosti tvoří většinu Romové (ještě před několika málo lety tomu tak nebylo¹⁰), kteří mají díky současnému demografickému složení populace ve škole výraznou převahu. Podle informací od členů učitelského sboru odváží část rodičů své děti do okolních škol, hlavně do Spišské Nové Vsi tak, aby omezili styk jejich dětí s romskými spolužáky, který považují za nežádoucí.

⁶ Osobní sdělení místního faráře, terénní deník, červen 2017.

⁷ Osobní sdělení majitele hospody, terénní deník, červen 2017.

⁸ V roce 2016, při mé první návštěvě Letanovců, jsem byl svědkem vykázaní Romů z hospody na základě absence „průkazu členství“. Neexistence tohoto průkazu v mém případě nebyla problémem, byl jsem automaticky obsloužen.

⁹ Osobní sdělení majitele hospody, terénní deník, červen 2017.

¹⁰ Osobní sdělení pí. učitelky M., terénní deník 23. 6. 2019.

4.1 Původní osada

„Iba za mostom nad potokom Brusňik bývala rodina Šarišských a pri nich dva drevené domce, v ktorých bývali Cigáni. V jednom domci bývala rodina Bandiho a v druhém rodina Bliščara. Pravepodobně oni boli prví Cigáni v Letanovciach z hadušovského panstva usadil na tomto mieste, aby robili kováčske služby“ (Jurová, 2008, s. 181).

Výše uvedená zmínka pocházející z druhé poloviny 19. století je pravděpodobně první dochovanou indicií o přítomnosti Romů v obci Letanovce. V té době „cigáni – kováči vykonávali užitočné práce pre letanovských gazdov, podobně ako ich ženy pri výrobe štetiek na bielenie“ (Jurová, 2008, s. 181). S přibývajícím počtem rodin rostla i osada, která byla situovaná „v záreze, kaďial teraz vedie cesta ku železničnému podjazdu“, což je zhruba místo, kde se v současnosti nachází pošta, hospoda a obchod Coop. (Jurová, 2008, s. 181)

V době vzniku první lehtanovské osady se její lokace nacházela na okraji obce, směrem na železniční podjezd (za obcí vede hlavní železniční trasa spojující západ a východ Slovenska), dnes je toto místo integrální součástí obce.

První romská letanovská osada měla trvání zhruba od druhé poloviny 19. století do roku 1928, kdy byli místní Romové přesunuti do cigánskej osady pod lesom Majerská (Jurová, 2008, s. 182). Důvodům, proč se tomu tak stalo, se budu věnovat v následující kapitole.

4.2 První stěhování – Pod Letanovským mlýnem

Cigánská osada pod lesom Majerská byla spíše známá, a to jak mezi místními Romy, tak i majoritou a koneckonců i médii, jako osada pod Letanovským mlýnem, budu ji tedy v této práci nazývat takto.

Důvodem přesídlení Romů do nové lokality, která byla vzdálená zhruba 2,5 km od obce Letanovce, nacházející se na stráni pod lesem a

z obce neviditelná, byl „preto, že nebývali na letanovskom chotári, ale svoje koliby si stavali na hadušovskom pozemku (...) a z hladiska obce nevhodná poloha na exponovanom miestě a potreba výstavby novej cesty pre obec vedúcej danou lokalitou“ (Jurová, 2008, s. 183). V roce 1930 žilo v nové osadě „50 osob, všetci cigánskej národnosti“ (Jurová, 2008, s. 184). Další demografický údaj, který je k dispozici, je z poloviny 50. let, a ten uvádí, že v osadě v té době žilo 105 osob (tamtéž). Osada byla označena za velmi zaostalou, nebyla tam ani studna a používala se voda z potoka. Také chyběly jakékoliv záchody či latríny, a tak bylo celé okolí znečištěné (tamtéž). Již v této době začaly padat první návrhy na likvidaci osady z důvodů nevyhovujících hygienických kritérií, což zase ovšem naráželo na odpor majoritní populace, která by se dala shrnout zhruba tak, že místní: „Cigáňov medzi seba nechcú“ (tamtéž). Mezitím se samozřejmě díky distanci od obce přerušily pravidelné styky mezi Romy a majoritní populací a nová osada se stávala stále více zapomenutou.

Co ji ovšem připomínalo, byly problémy. Vzhledem k tomu, že v *chyškách* se topilo dřevem a hned za osadou začínal les, který byl ovšem součástí Národního parku Slovenský ráj, bylo pro obyvatele osady logické, že si pro dřevo chodili do lesa. To bylo problematické, jelikož spotřeba dřeva byla hlavně v zimních měsících obrovská.

Dalším problémem bylo při absenci záchodů znečištění okolí osady. Značená turistická cesta z Letanovců či od vlakové zastávky do Slovenského ráje vedla přímo okolo osady, a tak byli turisté pravidelně konfrontováni s žebrajícími dětmi nebo výhledem na osadu připomínající středověkou vesničku.

To nebyl obraz, jaký o sobě chtěli obyvatelé Letanovců dávat na odiv. Tato cesta se měla stát příslibem budoucího turistického rozvoje, který se Letanovcům na rozdíl od okolních obcí vyhýbal, a viník byl nabíledni. Plán byl tedy jasný, odstěhovat Romy a celou osadu někam pryč, ideálně tam, kde na ni nebude (znovu) ani vidět. Dle informací, které

jsem v lokalitě získal od vícera zdrojů, byl počet obyvatel před stěhováním v roce 2013 zhruba 800.

4.3 Druhé stěhování – osada Strelník

V roce 2013 tedy došlo ke druhému stěhování, přičemž lokalita byla po nejrůznějších peripetiích vybrána v prostoru mezi obcemi Hrabušice, Spišský Štvrtok a Letanovce, na okraji katastru posledně jmenované. Vedle nové osady prochází okresní silnice spojující Hrabušice a Spišský Štvrtok, přímé spojení s Letanovcemi neexistuje, tudíž například děti, které nestihnou školní autobus jedoucí jednou denně, docházejí do školy pěšky zhruba tři čtvrtě hodiny po polních cestách.

Nová osada se sestává z 96 sociálních bytů, které jsou všechny napojené na elektřinu a vodovod, topí se tuhými palivy. Jedná se o jednopatrové blokové domy, kdy jedna rodina obývá byt sestávající z obývacího pokoje spojeného s kuchyní, dvou dalších pokojů a sociálního zařízení. Počet obyvatel bytové jednotky variuje, z mého pozorování bydlí v jednotce průměrně 8 lidí včetně dětí, většinou to bývají rodiče, prarodiče a děti.

Letanovský farář v osadě svépomocí staví misijní a komunitní centrum *Lacho pastiris*, jehož dokončení se (za nevalného zájmu obyvatel jak obce, tak osady) po sedmi letech pomalu chýlí ke zdárnému konci. Nelze také opomenout fotbalové hřiště tvořící pomyslný geografický střed osady a zároveň střed zábavy místní omladiny. To se také stalo místem mých prvních kontaktů a také prostorem, kde jsem saturoval svůj sekundární fotografický projekt, který nakonec slavil úspěch – hlavní cenou v rámci soutěže Muzea romské kultury.¹¹

Dle mých zkušeností a poznatků jsou obyvatelé osady s přestěhováním do nové lokality spíše spokojeni, pochvalují si hlavně vyšší úroveň bydlení, která je v porovnání s *chyškami* nesrovnatelná.

¹¹ Dostupné z: <https://www.rommuz.cz/vystavy-a-programy/fotosoutez/> (viz příloha).

Negativně je vnímána hlavně poloha nového umístění a absence čerstvého vzduchu („*Tu na nie je dobrý vzduch, v osadě bolo lepšie*“)¹², což je samozřejmě výsostně subjektivní pocit.

Už jsem zmínil problematickou dopravní dostupnost pro žáky, kteří to mají do školy jednak daleko, za druhé musí jít v každém počasí několik kilometrů po ní cestou a v neposlední řadě překračují nebezpečnou silnici, kde chybí přechod pro chodce. Dospělí obyvatelé osady, kteří nedisponují dopravním prostředkem a kterých je rozhodně drtivá většina, jsou v lokalitě prakticky uvězněni a do obce nemají důvod chodit a nechodí. Běžnější se stávají nákupy v Kauflandu ve Spišské Nové Vsi, na které si místní buď půjčí auto, nebo si objednájí taxislužbu.

Jedním z dalších problémů současné lokality Strelník je také její velikost vzhledem k demografickému vývoji místních Romů. Už teď v bytových jednotkách žije násobně víc obyvatel, než pro kolik byly původně koncipovány, a trend je takový, že obyvatel každoročně přibývá. Zároveň se podle současné legislativy osada nemůže rozšiřovat, což vytváří potencionální problém do dalších, a ne tak vzdálených let.

4.4 Migrační lokalita Sheffield

Romové z letanovské osady v drtivé většině migrují do anglického Sheffieldu, přesněji řečeno do čtvrti Fir Vale/Page Hall, kde je již poměrně početná romská komunita (zhruba 1 700 osob, odhad z roku 2017).¹³

Zde celé rodiny bydlí v malých nájemních bytech, které jim většinou pronajímají místní Pákistánci. Kvalita bydlení versus výše nájmu bývá jedním ze spouštěčů romsko/pákistánské animozity, kterou popisoval například známý britský nedělník (The Observer, 2018). Tyto malé byty jsou většinou v blízkosti někoho ze širšího příbuzenstva, kteří se do lokality přistěhovali dříve a své příbuzné pozvali. Tím se postupně vytvořila

¹² Informátor K, terénní deník, 2016.

¹³ Dostupné z: <https://www.sheffield.gov.uk/content/dam/sheffield/docs/your-city-council/community-knowledge-profiles/Roma%20Community.pdf>

paralelní struktura vztahů a osídlení připomínající původní osadu, přičemž k tomu Jakoubek (2003, s. 23) uvádí: „Kolektivní identita příslušníka rodiny v romské osadě převládá nad individuální identitou jednotlivce“ a potvrzuje tím tak moji zkušenost s osadou – rodina a přináležitost k ní je to základní, k čemu se moji informátoři vztahují.

Začalo docházet k neshodám s místními obyvateli, kteří „byli podrážděni věčně otevřenými dveřmi, nepořádkem na ulicích a rychlými auty s hlasitě hrající hudbou. Nemohli pochopit, proč romská rodina nepozve své návštěvníky dovnitř, místo aby s nimi hlasitě hovořili na ulici“.¹⁴

Letanovští Romové se však chovali jen tak, jak byli zvyklí z domova. Svůj čas trávili povětšinou společně na ulici, jelikož „jednou z hlavních charakteristik rodiny v romské osadě je výrazný kolektivismus, s nímž je úzce spojen typický rys rodinného života v romské osadě, jímž je absence intimní sféry“ (Jakoubek, 2004, s. 120).

Co však působí přirozeně (veřejný život trávený na ulici a mezi dveřmi) a nikoho v zásadě nepohoršuje (nepořádek na ulici) v osadě, se stává problematické v jiném kulturně sociálně/ekologickém prostoru sheffieldské Page Hall. Podle britských médií, např. BBC, „si tam lidé stěžovali na krysy, odpadky a hlučné davy lidí na ulicích pozdě do noci“¹⁵, a začalo se mezi místními obyvateli a romskými migranty objevovat napětí.

¹⁴ Dostupné z: <https://www.tol.org/client/article/28307-if-we-were-roma-we-wouldnt-come-back-from-britain.html> (vlastní překlad)

¹⁵ Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/uk-25322827> (vlastní překlad)

5 ANALYTICKÁ ČÁST

5.1 Motivy migrace

Romové, kterými se ve své práci zabývám, jsou ve svém prostředí (východoslovenská Spiš) a lokalitě (romská osada Letanovce) usazeni již po generace. Přesto se minimálně od konce druhé světové války dají vystopovat jisté migrační tendence, způsobené jak moderní urbanizací a industrializací, tak snahou o dosažení vyššího společenského postavení a statusu (Davidová, 2005).

Tato migrace směřovala primárně ze Slovenska do Čech a „vzhledem k tradiční rodové soudržnosti i působnosti kolektivní nápodoby, měla migrace často řetězový charakter“ (Davidová, 1995, s. 141). S motivem řetězové migrace jsem se při svém výzkumu setkával často, zmiňovaly ji jak terénní sociální pracovnice, tak učitelé ze školy.

Migrovat pro mnou sledovanou skupinu tedy není žádným novým fenoménem, jde vcelku o zaběhlou praxi. Skoro všichni dospělí muži z letanovské osady měli nebo mají zkušenosti s prací v Čechách. Je dobrým zvykem, že se mě hned po příjezdu ptají, jestli u nás (v Praze) nevím o nějaké práci. Často se stávalo, že na mě místní muži mluvili česky, dávajíc mi tím najevo znalost českého prostředí. Na otázku, kde se to naučili, ve shodě zmiňovali, že při práci v Čechách. K bontonu při setkávání se mnou také patřilo vyjmenovávání pražských čtvrtí, („*Róbert, znáš Kobylisy*“?), obvykle těch, kde prováděli výkopy. Výkopové práce byly v drtivé většině to, co v Čechách dělali.

Můj informátor Marek jezdí pravidelně do Čech na *fušky*, což jsou vlastně takové pracovní turnusy. Většinou jede na *fušku* skupina mužů společně auty nebo vlakem zhruba na tři neděle, potom se zase na týden do osady vrací, a tak dokola, dokud je práce. Nepřítomnost mužů v rodině tedy není nic nezvyklého: „*Keď je treba zarobit', musíš ist'*“.¹⁶ Odjet někam

¹⁶ Informátor K. K., terénní deník, 7. 10. 2018

na delší dobu a trávit delší časové úseky bez rodiny není tedy dle mých informátorů nic nezvyklého nebo nového.

V okolí Letanovců a obecně na Slovensku „*pre Rómov práca nie je*“¹⁷. Variaci na tuto informaci jsem slýchal prakticky od všech mužů z osady, s kterými jsem o tom hovořil. Práce v Čechách je podle mých informátorů vytouženým cílem, protože se tam dají „*zarobit peniaze*“¹⁸. A nejsou to jen peníze, které jsou mými informátory často tematizovány, ale je jím také odlišné přijímání Romů v České republice: „*U vás sa k Romom správať lepšie, nie ako tu*“.¹⁹

O stupeň výše v žebříčku tužeb stojí migrace do Velké Británie, neboť je navíc spojována se sociálním vzestupem a uznáním, Karol to vyjádřil následovně: „*V Anglicku nás respektujú, keď vieš robiť, správajú sa k тебе ako k bielemu*“.²⁰ Pokud si vezmu na pomoc Bourdieovy (1986) formy kapitálu, dá se říct, že letanovští migranti vnímají jejich absenci a do Velké Británie si právě pro Bourdieovy formy kapitálu jezdí. Migrují pro to, aby vydělali peníze (ekonomický kapitál), přestali se cítit být minoritou a splynuli s majoritou (sociální kapitál) a v neposlední řadě zajistili vzdělání svým dětem (kulturní kapitál). Tedy to, co jim doma chybí a co si myslí, že v domácím prostředí nemůžou dostat.

Je to také pokus o to nebýt pořád tím marginalizovaným: „*Keď sa na Slovenskom narodíš ciganom, nemáš žiadnu šancu, zostaneš stále len ciganom.*“ povzdychl si Rado. Je to povzdych o nemožnosti vymanění se ze sítě symbolického násilí. Na Slovensku zůstane Rado pořád tím marginalizovaným, etnicky viditelným Romem. Avšak v etnicky heterogenní Anglii se může stát neviditelným, ba dokonce se může jako transmigrant stát občanským příslušníkem majority. A tím pádem na něm symbolické násilí (jako na příslušníku majority) nebude moci být pácháno.

¹⁷ Informátor K. K., terénní deník, tamtéž

¹⁸ Informátor E. P., terénní deník 19. 6. 2019

¹⁹ Informátor E. K., terénní deník, červenec 2017

²⁰ Informátor R. K., terénní deník, 21. 5. 2019

Možná i proto píše J. Grill (2018, s. 1136) o touze migrovat jako o touze po uznání a vymanění se z prostředí prorostlém všudypřítomným rasismem: „V Anglii vám neříkají černí (...) tam se nestarají o to, jakou máte barvu kůže, zda jste černá, bílá, nebo žlutá“.²¹

Letanovští Romové porovnávají Slovensko a Velkou Británii a zjišťují, že připsaná rasa či etnická identita nemusí být určujícím životním statutem, že nemusí být primárně „ti druzí“ (a na spoustu způsobů symbolicky a fyzicky utlačování) Romové, ale že mohou být v první řadě rovnoprávními obyvateli (transmigranty) nějakého státu a pak třeba truhláři, policisté, nebo Britové, Slováci či Romové.

J. Grill (tamtéž) k tomu dále uvádí: „Vztahové znalosti, které vznikly z porovnání mezi Slovenskem a Velkou Británií, se stávají se běžným způsobem, jak pro slovenské Romy propojit každodenní význam rasy v těchto dvou prostředích, a i v širším nadnárodním sociálním poli, který obývají“. Tyto znalosti také ukazují, jak migrace na Západ vykryštovala jako jeden z nejžádanějších způsobů sociální a existenciální mobility Romů, když jejichž každodenní život na Slovensku byl v čase a prostoru uvíznutý a jejich způsob života za existenci vymezenou rasovou stigmatizací.

V podobném duchu se vyjadřuje i G. Hage (2005, s. 470), který píše: „Nezapojujeme se do existenciální mobility kvůli tomu, abychom zažili fyzickou mobilitu. Opak je pravdou: zapojujeme se do takového druhu fyzické mobility, který nás definuje jako migranty, protože cítíme, že jiný geografický prostor je pro naše existenciální já lepším odrazovým můstkem“.²² Spouštěčem migrace je tedy i pro něj touha po lepším životě, po možnosti nového startu, nové existence.

Často zmiňovaným důvodem letanovské migrace byla označována spontaneita. Na tento pojem jsem narážel při rozhovorech s učitelským

²¹ Vlastní překlad.

²² Vlastní překlad.

sborem i terénními pracovníci z osady. „Zoberie sa jedna rodina, a potom už to jednoducho ide. Nikto nevie prečo, ale zrazu všetci odchádzajú“.²³ Zhruba takto mi nezávisle na sobě několik učitelů vysvětlovalo důvody romské migrace. Skutečností je, že odpovědí na moje dotazy ohledně zásadní příčiny migrace byla často odpověď „Išli sme, pretože išli ostatný“.²⁴

Spíše než spontaneita se však důvodem migračních pohybů zdá být již zmiňovaná teorie migračních sítí, tj. zdánlivá spontánnost v chování je jen reakcí na chování a akce blízkých příbuzných. Jsou to právě oni, kteří jsou spouštěči migračních dynamik.

Zajímavý výstup z výzkumu migračních trajektorií z východního Slovenska do Leicesteru prezentovala v tomto kontextu Hajsá (2017): „V našem výzkumu jsme zcela podcenili vysokou spontánnost migrace Romů a jejich schopnost rychle reagovat a organizovat celý proces na úrovni rodinných sítí. Podcenili jsme také roli tzv. ‚zprostředkovatelů‘, kteří byli ochotni pokrýt cestovní náklady migrujících Romů“. Avšak i v tomto případě je spontánnost relativizována rolí zprostředkovatelů.

V médiích často uváděný ekonomický akcent migrace²⁵ nebyl mými informátory moc často zmiňován. Šlo jim spíše o nový životní začátek, o šanci dětí na lepší vzdělání, ale i třeba na lepší lékařskou péči. Tuto teorii podporuje i W. Guy (2003), když uvádí, že „Britská a česká média často hovoří o ekonomických migrantech. Na základě získaných rozhovorů je však možné konstatovat, že počet čistě ekonomických migrantů je minimální. Nepochybně špatná ekonomická situace Romů v Čechách (i na Slovensku) byla často faktorem přispívajícím k jejich odchodu, ale zjevně nikdy nebyla primární příčinou“.²⁶

²³ Informátorka L. B., terénní deník, 25. 6. 2019.

²⁴ Informátor M. K., terénní deník, červenec 2019.

²⁵ Dostupné např. z: <https://spis.korzar.sme.sk/c/6687593/do-anglicka-odchadzaju-jakubianski-romovia-za-zarobkom.html>.

²⁶ Vlastní překlad.

5.1.1 Pohled letanovské majority

V místní církevní ZŠ se mi dostalo další perspektivy nahlížení na problematiku romské migrace (učitelé mají skrze děti kontakty s rodiči a kvůli jejich odhlašování ze školy mají i přehled o tom, které rodiny jsou zrovna ve Velké Británii a které se už vrátily). Jako důvody odchodu byly nejčastěji zmiňovány lákání ze strany již etablovaných příbuzných, touha po lepším ekonomickém a sociálním statusu a obecně jistá řetězovost či spontaneita při rozhodování o eventuální migraci. Jako důvod návratu pak byl zmiňován hlavně strach z důsledků Brexitu, tj. obava z rozdělení rodin a nemožnost pozdějšího sloučení.

Terénní pracovnice měly na problematiku prakticky totožný pohled jako učitelé, tj. mezi důvody odchodu nejčastěji zmiňovaly lákání ze strany již etablovaných příbuzných, touhu po lepším ekonomickém a sociálním statusu a v osadě rozšířené společné rodinné rozhodování o eventuální migraci.

Osazenstvo obou restauračních zařízení tvořené výhradně majoritním obyvatelstvem se na problematiku migrace a reemigrace z romské osady do Velké Británie dívalo jako na výsostně romský problém, přičemž osobní kontakt s osadou neměl prakticky nikdo z tázaných a obecně přijímaným řešením respondentů bylo ignorování osady a problémů jejích obyvatel.

5.2 Fáze migrace

Jak mi svoji migrační trajektorii popisoval Martin, ale i ostatní informátoři, tak koresponduje s tím, co uvádí Dobruská s Ortem (2018). Prakticky vždy jde nejprve o migraci mužů, kteří se v cílové lokalitě nějakým způsobem uchytí a získají práci. *„Ked' som do Anglicka prišiel prvýkrát, trvalo mi to štvrt' roka, než sa mi podarilo uchytiť. Bol som tam bez rodiny, bez všetkého“.*

Ve druhé fázi se potom užší rodina v migrační lokalitě shledá. Přes migrační síť, tj. úzké rodinné vazby a vztahy se rodině podaří uskutečnit vzhledem k jazykové bariéře a administrativním záležitostem poměrně obtížný přesun do relativně vzdálené ciziny. Rado to komentoval: „*Bolo to ťažké, stálo to veľa peňazí, ale nakoniec sa podarilo, aby za mnou rodina prišla*“. Rodinou byla v tomto případě míněna manželka a dvě děti. Prarodiče zůstali v Letanovicích, „*tým sa do Anglicka nechcelo, báli sa*“, dodává.

Další fází, která následuje po počátečním usazení nukleární rodiny, je častý pohyb mezi zdrojovou a cílovou lokalitou migrace, kterou Martin komentoval následovně: „*Nemohli zme sa rozhodnúť, či v Anglicku zostaneme, a tak zme pendlovali medzi domovom a Anglickom*“. V případě mého informátora nakonec došlo k přestěhování do Velké Británie: „*Máme tu prácu, aj manželka chodia do práce, deti vie po anglicky lepšie ako slovensky, nič nám tu nechýba*“.

Poslední fází v tomto cyklu je zpětný odjezd na Slovensko. Většina mých informátorů se nakonec vrátila na domů, a to z rozličných důvodů. Často za návrat mohl stesk po rodičích a širší rodině, problémy v migrační lokalitě („*Pakistanci nám robili problémy*“)²⁷, nebo i stesk dětí po Slovensku.

Na tomto místě je důležité říct, že výše popsany cyklus není v žádném případě univerzální a konečný. Mezi mými informátory jsou rodiny, co do tohoto schématu nezapadají, přesto se dá říct, že u většiny se jedná o proces neukončený, resp. nekončící. Rodiny, co se už jednou vrátily, se znovu chystají k odjezdu a rodiny „definitivně“ usazené ve Velké Británii, se znovu chystají k návratu.

²⁷ Informátor K. M., terénní deník, červenec 2019.

5.3 Život tam a tady

Odstěhování se z osady však v žádném případě nedocházelo ke ztrátě kontaktu. Skrze migrační síť zůstávali ti, kdo opustili osadu, nadále spojeni s těmi, co zůstali. A to především skrze moderní komunikační technologie. Puštěný Skype byl konstantou letanovské osady, místní obyvatelé byli skrze tento program zvyklí komunikovat se svými příbuznými během celého dne. Formou komunikace byl i „naprázdno“ puštěný Skype, kdy se nezbytně nemuselo komunikovat, ale pokud se na kameře zrovna někdo objevil, mohlo se mu zamávat, nebo ho alespoň pozdravit.

Spojení probíhalo i skrze materiální a nemateriální výměnu. Například skoro všichni mužští obyvatelé osady nosí trička anglických fotbalových klubů a hrdě se hlásí k fanouškovské základně několika slavných britských klubů. Většinou právě skrze propojení v rámci migračních sítí. *„Ja fandím Chelsea, Marek mi k narodeninám poslal ich dres“*, vyprávěl mi Karol. Také vybavení domácností majících příbuzné ve Velké Británii nese znaky zasílaných darů. Jaro mi na otázku, odkud mají tu velkou plazmovou televizi, odpověděl prostě: *„Z Anglicka“*. Děti si přivážely jazykové kompetence, obvyklým navázáním kontaktu byla z jejich strany otázka: *„How are you, do you speak english?“*

Život tam (ve Velké Británii) byl zároveň i životem tady (v osadě), a to i díky výše zmíněným moderním technologiím – digitálním sociálním sítím. Jejich prostřednictvím bylo snadné rychle se domluvit a vzhledem k zázemí na obou stranách migračního spektra buď migrovat, nebo reemigrovat. *„Rozprávali nám, ako je to v Anglicku skvelé, majú tam prácu, doktora a všetko. Ukazovali nám cez Skype aké to majú doma a kde u nich môžeme byť, tak sme sa jednoducho rozhodli ísť“*²⁸, vyprávěl mi jeden z informátorů.

²⁸ Květen 2017.

5.4 Motivy reemigrace

Z neformálních rozhovorů mi vyplývalo, že jedním z nejčastějších přímo i nepřímo zmiňovaných důvodů návratu či stesku po domově je chybějící neformální setkávání. Navštěvování se mezi rodinou, kdy někdo vejde do dveří, ani nepozdraví, chvílku posedí, prohodí pár slov a pak jde zase dál. Nebo si vypůjčí (cokoliv), prohodí pár vět a jde. Nejde o žádné plánované a formální návštěvy, ale o společné „žití“. To co v předchozí kapitole v zásadě nahrazuje zmíněný „naprázdno puštěný Skype“. Život v osadě je determinován rodinou, jak uvádí Jakoubková Budilová (2008): „Rodina (zejména aktuální příbuzenská skupina) potom zaplňuje téměř všechny stránky života a se členy rodiny zde každý člověk tráví veškerý svůj čas – členové rodiny jsou zároveň spolupracovníky, kamarády i sousedy, členové rodiny společně pracují, tráví společně volný čas, oslavují i odpočívají“.

V prostředí britského Sheffieldu, kde to mají k příbuzným daleko, musí klepat na dveře a překonávat překážky, je takovéto dennodenní nekončící střetávání těžko uskutečnitelné a mnohdy nemožné.

Tím, že neformálně navštívím svého příbuzného, dávám najevo to, že je všechno v pořádku, jsem živý a zdravý, naše vztahy jsou v pořádku, vše je, jak má být, můj status příslušníka rodiny se od poslední návštěvy (která jistě neproběhla déle než před jedním dnem, ale pravděpodobně dříve) se nezměnil. Svůj status jsem tedy znovu ustanovil a všechno je v pořádku. Například skrze vyjádřenou úctu (zhmotněnou ve formě návštěvy) jsem potvrdil (a znovu ustanovil) vlastní symbolický kapitál a potvrdil (a znovu ustanovil) symbolický kapitál navštíveného. Utužila se tím hierarchie jak navštěvujícího, tak navštíveného.

Je to tedy absence možnosti ustavování a znovu ustavování statusů v každodenní interakci, co je pro letanovské Romy jedním z nejdůležitějších aspektů bytí. Pokud tyto návštěvy neprobíhají, statusy jsou problematizovány, nastupuje nejistota, tematizovaná například slovy

jednoho informátora takto: „*V Anglicku sme nevedeli, či je všetko v poriadku, nevedeli sme čo sa deje, či sa na nás treba nehnevajú*“.²⁹ To jistě nebyl objektivní popis, protože na mé otázky po formě nemožnosti návštěv jsem dostal neurčité odpovědi, z kterých vyplývala spíše obtížnost než nemožnost. Ale ta snadnost se sebrat a do minuty obejít všechny příbuzné (a utvrdit se v tom, že je všechno v pořádku) bylo to, co chybělo.

5.4.1 Brexit

Můj výzkum končil v červnu roku 2019, kdy do života letanovských migrantů vstoupil nový a zásadní fenomén - brexit. Z výpovědí informátorů vyplývá, že to byla hlavně nejistota, která do života letanovských migrantů vnesla strach a nejistotu. Výše zmíněnou migrační spontaneitu změnila ve spontaneitu reemigrační.

Byly to i terénní pracovnice z osady, které mi potvrdily zvýšený zájem o vyřízení formalit spojených s návratem. Jednalo se hlavně o přihlášení na sociálním a pracovním úřadě a s tím spojenou agendou.

Dalším, kdo tento trend potvrdil, byly i mé kontakty v učitelském sboru. Dle jejich sdělení se v rozmezí od listopadu 2018 do června 2019 z Velké Británie zpět do Letanovců vrátilo 22 dětí patřících do místní církevní základní školy. To kontrastuje s tím, kdy se od ledna do října 2018 vrátily pouze 4 děti. V této statistice jsou započítány jen děti školou povinné a formálně zapsané v místní církevní ZŠ. Skutečný počet navrátilých se obyvatel je tedy větší (plus školou nepovinné děti, rodiče, prarodiče a další příbuzní).

Nejčastějším motivem návratu byl strach z rozpojení rodin, obavy z uzavření hranic, ale opakovaly se i ostatní motivy, takto moji informátoři uváděli ty nejčastější: „*Máme strach, že už nikdy neuvidíme rodinu*“.

²⁹ Terénní deník, červen 2019.

„Nevieme teraz čo bude“. „Bojíme sa, že bude vojna“. „Išli susedia / príbuzní, tak sme šli taky“.³⁰

V neformálních hovorech s obyvateľmi osady bol termín brexit jedným z najfrekvencovanejších a koncom mého výskumu v osade vlastne prehlušil všechna ostatní témata spojená s migráciou a reemigráciou.

³⁰ Výpovedi informátorů, červenec 2019

6 ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, popsat a analyzovat, jak migrace a reemigrace u letanovských Romů probíhá, jaké má fáze a zdali můžeme v určitém okamžiku hovořit o tomto procesu jako o ukončeném. Snažil jsem se zjistit, jestli jsou tyto migrační pohyby nové, nebo jestli mají svůj předobraz v minulosti. S koncem mého výzkumu se stala aktuální problematika brexitu, takže jsem se snažil zjistit, jakým způsobem aktéry mého výzkumu ovlivňuje.

V teoretické části jsem popsal základní migrační teorie, včetně teorie migračních sítí a teorie transnacionalismu, ty se ukázaly pro moji práci jako nejnositelnější. Migrační sítě pomáhají letanovským Romům k etablování se v migrační lokalitě, transnacionální vnímání prostoru pak zase umožňuje žít „tady i tam“.

V praktické části jsem k lepšímu pochopení problematiky letanovských Romů udělal krátkou exkurzi do historie i současnosti osady. Skrze Bourdieovy teorie symbolického kapitálu a symbolického násilí jsem se potom snažil důvody migrace a reemigrace pochopit.

Důležitým zjištěním pro mne bylo to, že se vlastně jedná o nekončící, neukončený a migrační proces. Nejde o jednosměrný proces vystěhování se do Velké Británie. Ani o dvousměrný proces vystěhování se a návratu. Mnohem spíše jde o nekončící proces, který začal už minimálně po druhé světové válce pracovní migrací do Čech, pokračoval v neztečené míře i v socialistické éře a plynule pokračoval po roce 2004 otevřením hranic v rámci Evropské unie. Letanovským Romům se tak jen otevřel další prostor a oni ho za pomoci migračních sítí využili a dali mu transnacionální rozměr.

Důležitým momentem vedoucím k návratu zpět - reemigraci byla absence každodenního setkávání, ustanovování a znovu ustanovování statusů/symbolického kapitálu, tak jak jsem je popsal ve své práci.

Brexit se pak stal faktorem, který tento plynulý pohyb „tam a zpět“ vychýlil, stal se dominantní veličinou přehlušující veškeré další migrační činitele. Ve spojení s aktuální pandemií Covidu – 19 bezpochyby přepíše budoucí migrační strategie, to už ale může být spíše námětem mé potencionální další práce zabývající se migrací a reemigrací letanovských Romů.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

APPADURAI, Arjun, 1996. *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Seventh ed. Minneapolis: University of Minnesota Press. ISBN: 0-8166-2792-4.

BOURDIEU, Pierre, 1986. The forms of capital. In: Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood. pp. 241-258. ISBN-10: 0313235295.

BOURDIEU, Pierre, 2000. *Nadvláda mužů*. Vydání první. Praha: Karolinum. ISBN 80-718-4775-5.

BUDILOVÁ JAKOUBKOVÁ, Lenka, 2008. Cigánská rodina. In *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu: Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osádna Slovensku 1999- 2005*. Vydání první. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Fund. s. 683-685. ISBN: 978-80-969271-5-9.

DAVIDOVÁ, Eva, 1995. *Romano drom: cesty Romů: 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. 2. vydání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN: 80-7067-533-8.

GRILL, Jan, 2017. 'In England, they don't call you black!' Migrating racialisations and the production of Roma difference across Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(7), s.1136-1155. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369183X.2017.1329007> [Accessed May 14, 2020]. DOI: 10.1080/1369183X.2017.1329007.

GUY, Will, 2003. No Soft Touch: Romani Migration to the U.K. at the Turn of the Twenty-first Century', *Nationalities Papers*, vol. 31 (1), pp. 63 - 79. <https://doi.org/10.1080/0090599032000058848>. DOI: 10.1080/0090599032000058848.

HAGE, Ghassan, 2016. A not so multi-sited ethnography of a not so imagined community. *Anthropological Theory*, 5(4), pp. 463-475. Available at: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1463499605059232> [Accessed May 15, 2020]. DOI: 10.1177/1463499605059232.

HANNERZ, Ulf, 1998. Transnational Research. In *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. First ed. Edited by H. R. Bernard. Walnut Creek: Altamira Press. pp. 235-258. ISBN: 978-0761991519

HIRT, Tomáš, 2004. Romská etnická komunita jako politický projekt: kritická reflexe. In *Romové: kulturologické etudy*. První vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Čeněk. ISBN: 80-86473-83-X.

HENIG, David, 2007. AntropoWebzin: Transnacionalismus, Plzeň: AntropoWeb při Katedře Antropologických a historických věd při FF, ZČU v Plzni. Available at: http://www.antropoweb.cz/webzin/achive_old/webzin_2-3_2007/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf [Accessed May 12, 2020]. ISSN: 1801-8807.

HÜBSCHMANNOVÁ, Milena, 1995. *Šaj pes dovakeras*. 2. vydání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého. ISBN: 80-7067-563-2.

JAKOUBEK, Marek a BUDILOVÁ, Lenka, 2009. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. První vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN: 978-80-7325-178-9.

JAKOUBEK, Marek, 2008. Kultura. In *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu: Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osádna Slovensku 1999- 2005*. Vydání první. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Fund, s. 686-693. ISBN: 978-80-969271-5-9.

JAKOUBEK, Marek, 2004. *Romové - konec (ne)jednoho mýtu: tractatus culturo(mo)logicus*. První vydání. Praha: BMSS-Start. ISBN: 80-861-4021-0.

JAKOUBEK, Marek a PODUŠKA, Ondřej, 2003. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. První vydání. Brno: Doplněk. ISBN: 80-723-9140-2.

JUROVÁ, Anna, 2008. Historický vývoj rómských osád na Slovensku a problematika vlastnických vztahov k pôde („nelegálne osady“). In *Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu*:

Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osádna Slovensku 1999- 2005. První vydání. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Fund. s. 131-175. ISBN: 978-80-969271-5-9.

JUROVÁ, Anna, 2008. Niekoľko poznámok k problematike rómskych osád (Kauza Letanovce). In Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu: Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osádna Slovensku 1999- 2005. První vydání. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Fund. s. 177-191. ISBN: 978-80-969271-5-9.

MURDOCK, George, 1965. Culture And Society. First ed. Pittsburgh, Pa.: University of Pittsburgh Press. ISBN: 978-0822952060.

NEČAS, Ctibor, 2002. Romové v České republice včera a dnes. 5. dopl. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN: 80-244-0497-4.

ORT, Jan a DOBRUSKÁ, Petra, 2018. Kontinuity a diskontinuity v transnacionálním sociálním poli na příkladu margovanských Romů. Český lid, 105(2), s. 131-157. Available at: <http://ceskylid.avcr.cz/article/105/2/693/> [Accessed May 15, 2020]. DOI: 10.21104/CL.2018.2.01.

PIDD, Helen, 'A time bomb': how social tensions are rising in a corner of northern England. The Observer, 2018. Available at: <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/nov/03/roma-tire-shouldering-blame-boiling-pot-communities> [Accessed May 20, 2020].

RAVENSTEIN, Georg, 1885. Journal of the Statistical Society of London, Vol. 48. No. 2. (Tun., 1885), pp. 167-235. Published by: Blackwell Publishing for the Royal Statistical Society.

SPENCER, Jonathan and BERNARD, Alan, ed., 2010. The Routledge Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology. Second edition. London and New York: Routledge. ISBN 978-0-415-40978-0.

SZALÓ, Csaba, 2007. Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich. První vydání. Brno: CDK (Centrum pro studium demokracie a kultury). Sociologická řada. ISBN 978-80-7325-136-9.

UHEREK, Zdeněk, 2005. Migrace a formy soužití v cílových prostorech. In: HIRT, Tomáš a JAKOUBEK, Marek. Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit: antropologická perspektiva. Vydání první. Plzeň: Aleš Čeněk. s. 258-274. ISBN 80-86898-22-9.

UHEREK, ZDENĚK, et al., 2016. Migrace: historie a současnost. Vydání první. Ostrava: Občanské sdružení PANT. ISBN: 978-80-905942-9-6.

VAŇURA, Jan, 2008. Rómské osady v historické perspektivě: Stručné dějiny usazování Romů na Slovensku a vznik a vývoj východoslovenských rómských osad. In Rómske osady na východnom Slovensku z hľadiska terénneho antropologického výskumu: Zborník vybraných výsledkov projektu Monitoring situácie rómskych osádna Slovensku 1999- 2005. Vydání první. Bratislava: Nadácia otvorenej spoločnosti Open Society Fund, s. 103-130. ISBN: 978-80-969271-5-9.

VETROVEC, Steven, 1999. Conceiving and researching transnationalism, Ethnic and Racial Studies, 22:2, pp. 447-462, DOI: 10.1080/014198799329558.

WEBNER, Pnina, 2004. Theorising Complex Diasporas: Purity and Hybridity in the South Asian Public Sphere in Britain, Journal of Ethnic and Migration Studies, 30:5, pp. 895-911, DOI: 10.1080/1369183042000245606.

Atlas rómskych komunít 2019. Available at: <https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019> [Accessed May 20, 2020].

Etický kodex České asociace pro sociální antropologii. ČESKÁ ASOCIACE PRO SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGII. Available at: <http://www.casaonline.cz/wp-content/uploads/Eticky-kodex-CASA.pdf> [Accessed May 20, 2020].

8 RESUMÉ

The aim of this bachelor thesis is to describe and analyze the migration and re-emigration of the inhabitants of the Slovak Roma settlement of Letanovce to Great Britain and back. The work is divided into two parts, theoretical and practical. In the first one, I describe the basic theories of migration, and the key to understanding the issue for me is the theory of migration networks and the concept of transnationalism. I also reflect on Bourdieu's notions of symbolic violence and symbolic capital, and through them I present and explain migratory tendencies. In the section devoted to the methodology, I describe both the selection of individual sources, which took place using the snowball method, and then the method of conducting research, for which I chose the form of participatory observation.

In the practical part I dedicate a chapter to the history and present of the Roma settlement of Letanovce, I describe the original settlement, the subsequent double migration, and at the end I discuss the migration locality of Sheffield. In the analysis of migration processes, I find that an important situation leading to both their migration and return was the absence of daily meetings, and the establishment and re-establishment of social statuses, as described by Bourdieu. Last but not least, Brexit became a contributing factor that disrupted the smooth trans-migration movement back and forth and became the dominant variable, overshadowing all other migration factors.

9 PŘÍLOHY³¹

³¹ Všechny fotografie pocházejí z archívu autora práce.

